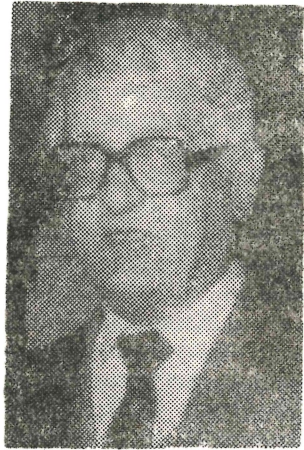

IN MEMORIAM

Проф. др БРАНКО ПЕТРАНОВИЋ

Ријеч проф. др Бранислава Ковачевића на комеморацији одржаној у сриједу 22. јуна 1994. године у Народној библиотеци „Радосав Љумовић“ у Подгорици. Комеморацију су организовали Историјски институт Црне Горе, Филозофски факултет из Никшића и Друштво историчара Црне Горе

Ожалошћена родбину, уважене колеге, цијењени поштоваоци личности и дјела проф. др Бранка Петрановића,

Опет нас је окупио Бранко. Ту, недавно, прије два и по мјесеца, многи од нас данас присутних, били смо овдје, слушали његово инвентивно и надахнуто излагање о његовој, за сада посљедњој објављеној књизи „Историчар и савремена епоха“ Било је то радосно окупљање, непосредни сусрет са човјеком и ствараоцем, свједоком епохе којом се бавио, научником-институцијом, педагогом, ерудитом, професором који је створио историографску школу и изнад свега сјајним човјеком и пријатељем.

Тих априлских дана, Бранко је, обилазећи Црну Гору, био пун нових планова. У бројним сусретима са колегама излагао је будуће пројекте, позивао их да му се придруже, храбрио младе да не посустану, а старије да се не предају, да се одупру радом и стваралаштвом овом сулудом времену и помахниталим страстима, због којих је интимно био несрећан. Бранимо се радом, то је једини начин да се опстане, говорио је. За свакога је Бранко нашао ријеч подршке и подстицаја, увијек спреман да несебично помогне.

А тај пут претворио се у посљедње виђење његове родне Црне Горе „са својом неисцрпном историјском баштином“, како је говорио, која га је освајала од малих ногу, и од чије се историје било „више него тешко одбранити“ Посјетио је мјеста своје младости — родно Цетиње, Црмницу, Бар, Котор, о којима је оставио дирљиве, готово лирске записе. Било је то у буквалном смислу његово „узимање жеље од свијета“.

Волио је Бранко много читаву Црну Гору, и у њој Подгорицу, и овај храм књиге у којем су представљани његови радови, или је он о књигама својих колега овдје говорио.

Умјесто остварења планова, стигла је тужна вијест, опака, и на велику жалост свих који су га знали, тачна — преминуо је Бранко. У петак, 17. јуна 1994. године престало је да куца људско срце Бранка Петрановића. Смирно се велики путник и стваралац. Пошао је на посљедњи шут, пут без повратка. Отпутовао је Бранко, оста празнина. Али остаде и његова дивна породица и његово велико научно дјело. Дјело за памћење, коришћење и проучавање.

Живот Бранка Петрановића био је веома динамичан. Сваком послу прилазио је с љубављу и одговорношћу и давао врхунске резултате — као одличан ђак гимназије активно је играо фудбал у Ф.К. „Ловћену“; са бриљантним успјехом завршио је Правни и Филозофски факултет и Вишу архивистичку школу у Београду. Био је зналац великих свјетских језика: руског, француског, италијанског, њемачког и енглеског. Други свјетски рат затекао га је у младалачком развоју. Васпитан на духовним традицијама црногорске историјске баштине, није одолоо да, иако седамнаестогодишњак, добровољно узме учешћа у народноослободилачкој борби. То је за њега било питање части. И ту патриотску дужност он је крајње часно извршио.

Уважени скупе,

Развој науке зависи од двије врсте посленика. Једни годинама стрпљиво истражују, провјеравају резултате своје или туђе имагинације и стечена знања обједињују у системе. Иза њих остају записи о дјелу. Други подстичу своје студенте и колеге, охрабрују их да се баве науком и да „производе“ идеје и усмјеравају њихову мисао својом логиком и својим осјећањем за путеве научног рјешавања проблема. Иза ових других не остају записи, али остају људи које су они усмјеравали. Њихова мисао кроз њихове ученике постаје сјеме које се оплодило и које се даље само развија. — Професор доктор Бранко Петрановић био је ријетко срећан спој и једног и другог типа научног ствараоца.

Проф. др Бранко Петрановић је један од најистакнутијих југословенских историчара, изузетан зналац историјске грађе и документације југословенских и свјетских архива, велики ерудита југословенске историографске мисли, универзитетски професор, аутор четрдесетак књига и на десетине студија на којима су стасале генерације студената — за живота је постао институција. Петрановић је основао историографску школу непосредним радом на катедри за историју Филозофског факултета у Београду. Извео је на пут тридесетак генерација дипломираних историчара, данас професора основних и средњих школа широм Југославије. Био је ментор великом броју магистара и доктора историјских наука, члан комисија за одбрану докторских дисертација у Београду, Загребу, Љубљани, Скопљу, Приштини.

Предавач на бројним стручним семинарима наставно-васпитног особља. Свуда радо позиван и приман, јер се знало да долази диван човјек и врхунски зналац.

Историографска школа коју је деценијама стварао чудесном снагом знања и рада плијенила је његове колеге, јер је Бранко све то радио на непосредан, топао, људски начин, без позе, не одустајући никада од научне методологије и историографске професионалности.

Научни опус др Петрановића је импозантан. Да бисмо схватили волуминозност његовог научног рада неопходан је макар дјелимичан осврт. Далеко сам од помисли да набрајам сва његова дјела. Урадиће то библиографи. Био би то импозантан списак од преко четрдесет објављених књига и још десетак припремљених за штампу, као и преко хиљаду библиографских јединица. То је неколико десетина хиљада штампаних страница а ову тужну пригоду поменућу само нека, најновија, објављена посљедњих година, као што су: АВНОЈ и револуционарна смена власти 1942—1945; Историја социјалистичке Југославије; Југославија и покрет отпора у Европи; Историографија и револуција; Револуција и контрареволуција; Југословенска револуција и СССР; Историја Југославије 1918—1978; Југословенска влада у избјеглиштву; Југословенски федерализам — идеје и стварност; Историја Југославије 1918—1988 (протомно дјело); Балканска федерација 1943—1948; Двадесет седми март 1941; Агонија две Југославије; Србија у другом светском рату; Историчар и савремена епоха.

За сваку своју књигу професор Петрановић је добијао ласкава признања научне критике, а нијесу изостала ни значајна друштвена признања — републичка и савезна. Било је, наравно, и неких оспоравања, у ствари, супротстављања мишљења, што је, иначе, у историографији уобичајено.

У свим својим радовима др Петрановић се бавио великим темама наше прошлости. Отварао је многа научна питања и трагао за правим одговорима. Сваки његов рад представља надградњу претходног. Питања отворена у претходним радовима анализирана су и освјетљавана у наредним. И тако скоро четири деценије, у континуитету од прве књиге до краја живота. Петранових је на њему својствен начин трагао за новим сазнањима, његујући стваралачку полемику *argumentum ad veritatem*. До посљедњег даха, у овом ирационалном времену страсти и безумље, Петрановић је ебрино своје дјело новим дјелима, разумом, аргументацијом, а не политиканством, демагогијом и емоцијама.

У свим својим дјелима Петрановић се потврђује као необично истрајан бранилац својих схватања и тумачења историјских процеса, али само док има доказа и свједочанстава која може подастријети под своја тумачења; но, он је и један од оних расположених да се „тракају“ са савременом историјом и њеним наглим мијенама, преокретима, ироничним садржајима и јетким

шалама којима је знала исмијати многе учеснике у шароликој историјској грађи, па и њене описиваче. Међутим, то не значи да Петрановић није поново претресао своје разлоге, одмјеравао их и испитивао њихову „тежину“. Поновна испитивања су била одређена новим изворима, новом друштвеном климом, сазнајним видцима и новим резултатима историјских процеса. Обузет ватром сазнања — утврђивања истине, Петрановић је то радио без материјалних преокупација или тежњи за инструментализацијом струке којој је био посвећен.

Његови опоненти примјећују да мијења нека своја ранија научна гледишта, заборављајући при томе да је он одавно у историографији скоро четрдесет година. У том међувремену историографија се мијењала и усавршавала, нови докази условљавали су нова закључивања, а један од протагониста и носилаца тих промјена управо је био проф. Петрановић. У ствари, не ради се о заокретима, како то неки убичајавају да кажу, него о сазријевању, новим сазнањима. Управо недавно објављена књига „Историчар и савремена епоха“ најбоља је потврда теоријског уопштавања конкретних процеса и појава којима се њен аутор деценијама бавио. Петрановићев одговор онима који спочитавају недоследност налази се у поменутој књизи, гдје, између осталог, пише:

„За мене је савремена историја, поготову југословенска, била као најпространији океан, и ја сам вечито стајао отворен за упијање нових знања и друкчијих виђења. Приписивано је то мом опортунизму. Нисам веровао у праволинијски развој, нити у једног тумача. Монистички погледи су ми постајали све неподношљивији, јер су се показивали као научно неприхватљиви“

Без претензија да дајемо оцјене о његовим радовима, слободни смо да утврдимо да је Петрановић у свим својим дјелима остао доследан своме научном поимању историографије. Био је и до краја остао у свом југословенском миљеу, посматраном у тоталитету европских и свјетских збивања. О томе у својој посљедњој објављеној књизи каже:

„Све моје књиге су посвећене Југославији. . . независно од наслова. . . оне погуларно назване — од Триглава до Ђевђелије“. У том југословенском тоталитету свуда је присутна историја Црне Горе, па се зато без претјеривања може рећи да се у његовом дјелу налази синтеза историје Црне Горе од 1918. и посебно историја народноослободилачке борбе 1941—1945. године.

Бранко Петрановић је историчар чији је хабитус искључиво историја, који пати од перфекције потпуности, тоталног реализовања своје улоге научника, стручног човјека, који нема везе са оперативном политиком, нити је икада имао, али који своју улогу није замишљао као неки аристократски патрициј, издигнут изнад стварности. Он је био ангажован на свој начин — попут Ернста Нолтеа, сазнати шта се дешавало у његовој младости док се историја правила.

У свом научноистраживачком раду, Петрановића су нарочито интересовали модернизацијски процеси у Југославији у XX вијеку. Имао је заправо у виду отежавајуће, ограничавајуће или дестабилизирајуће елементе модернизације у Југославији: социјално-економску неравномјерност, културне разлике, међународно окружење (Италију и ревизионистичке земље у лицу Аустрије, Мађарске и Бугарске), а прије свега националне конфликтности које су у условима Другог свјетског рата кулминирале у виду геноцида. Он даје мјерила и класификациону шему националних супротности као кочнице модернизације друштва, али се задржава на модернизацијским процесима у сфери политичког система, друштва и привредног развоја.

У већ поменутој посљедњој објављеној књизи, Петрановић се бави углавном Југославијом, њеним настанком, развојем, сломом и перспективама њеног опстанка, што не зачуђује, јер је, као што смо већ истакли, Југославија била његова опсесивна тема током читавог живота. Он је одраније разликовао конкретне форме распадања Југославије од општеисторијских узрока. Конкретне облике било које појаве тешко је испитивати без свих релевантних папира, у чему се Петрановић слаже са Јоханом Галтунгом, швајцарским историчарем, али насупрот неким нашим историчарима сматра да је општеисторијске узроке распада могуће сагледати и објаснити бар на првој разини интересовања. Громадне појаве изучавају се деценијама и испитују их научници више генерација. Отуда је и одбацивао мишљења оних који су његово схватање о могућности разумијевања распада и истовремено разбијања Југославије називали „нарцисом струке“. Уосталом, зашто би то био „нарцизам“?

Др Петрановић се у свом дјелу показује као велики присталица упоредних праћења појава глобалног карактера у нашем вијеку. О томе говоре његова књига о револуцијама и покретима отпора у Другом свјетском рату, као и други огледи о паралелима руске, југословенске и кинеске револуције. Из изведене анализе произлази да су у питању сељачке револуције, које предводе комунисти, чије су партије секције Коминтерне, револуције које се одвијају на неразвијеном социјалном и економском супстрату, усљед чега не може да се организује рационална производња, надвиси продуктивност рада капиталистичке организације, створи материјални ослонац културне и сваке друге еманципације.

Још много димензија садржи богати научни опус проф. др Петрановића, човјека који је учествовао на најпознатијим науч-

ним скуповима у земљи и иностранству, сарађивао у свим југословенским и познатим свјетским историографским и наставним часописима, превођен на више страних језика, предавао по позиву на познатим универзитетима у Европи и Америци. Њиме ће се бавити и садашњи и будући историчари. Није мјесто и прилика да се о томе данас и овдје нешто више говори. Оно што је неспорно јесте чињеница да је проф. др Бранко Петрановић један од најистакнутијих југословенских историчара и познато и признато име европске и свјетске историографије.

Слава му и хвала.

У Подгорици, 22. јуна 1994.

Бранислав Ковачевић